

**METODYKA PRACY BIEGŁEGO
PSYCHIATRY, PSYCHOLOGA
ORAZ SEKSUOLOGA
W SPRAWACH KARNYCH,
NIELETNICH
ORAZ WYKROCZEŃ**

Krzysztof Eichstaedt, Piotr Gałeczki, Andrzej Depko

METODYKI

3. WYDANIE

METODYKA PRACY BIEGŁEGO PSYCHIATRY, PSYCHOLOGA ORAZ SEKSUOLOGA W SPRAWACH KARNYCH, NIELETNICH ORAZ WYKROCZEŃ

Krzysztof Eichstaedt, Piotr Gałęcki, Andrzej Depko

METODYKI

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

3. WYDANIE

Stan prawny na 15 maja 2017 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Józef Krzysztof Gierowski

Prof. dr hab. Zbigniew Lew-Starowicz

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Paterak-Kondek

Łamanie

Fotoedytor

Poszczególne rozdziały napisali:

Krzysztof Eichstaedt – I, II, III, IV, V pkt 1–14, VII, XV pkt 1–4, XVI pkt 1–3,
XVII, część trzecia pkt 3

Piotr Gałęcki – V pkt 15, VI, XI, XII, XIII, XIV, XV pkt 5–7, XVI pkt 4–5,
część trzecia pkt 1

Andrzej Depko – X, część trzecia pkt 2

Aleksandra Krasowska i Andrzej Depko – VIII i IX

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-578-7

3. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
---------------------	----

Słowo wstępne	15
---------------------	----

Część pierwsza

Podstawy prawne opiniowania w sprawach psychiatrycznych, psychologicznych oraz seksuologicznych

Rozdział I

Podstawowe zasady procesowe rządzące polskim procesem karnym	19
1. Uwagi wstępne	19
2. Zasada prawdy materialnej	21
3. Zasada swobodnej oceny dowodów	22
4. Zasada obiektywizmu	26
5. Zasada bezpośredniości	27
6. Zasada skargowości	30
7. Zasada kontradyktoryjności	31
8. Zasada legalizmu	32
9. Zasada domniemania niewinności	34
10. Zasada tłumaczenia wszystkich wątpliwości na korzyść oskarżonego (podejrzanego)	35
11. Zasada prawa do obrony	37
12. Zasada jawności	39
13. Zasada ciężaru dowodzenia w procesie karnym	41

Rozdział II

Zasady odpowiedzialności karnej (zagadnienia wybrane)	45
1. Uwagi wstępne	45
2. Warunki odpowiedzialności karnej	46
3. Zbrodnie i występki	47
4. Strona przedmiotowa czynu zabronionego	48
5. Strona podmiotowa czynu zabronionego	49

6. Wiek sprawcy czynu ponoszącego odpowiedzialność na zasadach przewidzianych w Kodeksie karnym	52
---	----

Rozdział III

Formy popełnienia przestępstwa	55
1. Uwagi wstępne	55
2. Stadialne formy popełnienia przestępstwa	55
2.1. Przygotowanie do popełnienia przestępstwa	56
2.2. Usiłowanie popełnienia przestępstwa	58
2.3. Dokonanie czynu zabronionego	60
3. Zjawiskowe formy popełnienia przestępstwa	60
3.1. Sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze oraz sprawstwo polecające	61
3.2. Podżeganie do popełnienia przestępstwa	64
3.3. Pomocnictwo do popełnienia przestępstwa	66

Rozdział IV

Okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną	71
1. Uwagi wstępne	71
2. Obrona konieczna	72
3. Stan wyższej konieczności	77
4. Ryzyko nowatorstwa	79
5. Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego (<i>error facti</i>)	80
6. Błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność	81
7. Nieświadomość bezprawności (<i>error iuris</i>)	82
8. Niepoczytalność	84
9. Czynności medyczne	86

Rozdział V

Biegły w postępowaniu karnym	92
1. Uwagi wstępne	92
2. Odpowiedzialność karna biegłych za umyślne oraz nieumyślne przedstawienie fałszywej opinii	92
3. Tryb ustanawiania biegłych sądowych	94
4. Biegły powołany <i>ad hoc</i>	97
5. Powołanie biegłego do sporządzenia opinii przez organ procesowy	100
6. Okoliczności wyłączające biegłego od możliwości sporządzenia opinii w sprawie	106
7. Dostęp biegłego do akt sprawy	112
8. Obecność organu procesowego przy badaniach przeprowadzanych przez biegłego	115
9. Tajemnica zawodowa biegłego	115

10. Obserwacja sądowo-psychiatryczna	118
10.1. Uwagi wstępne	118
10.2. Prawne przesłanki orzeczenia przez sąd obserwacji sądowo-psychiatrycznej	118
10.3. Czas trwania obserwacji sądowo-psychiatrycznej i możliwość jej przedłużenia	123
10.4. Środki zaskarżenia	126
10.5. Oczekiwania organów procesowych wobec opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej oraz najczęstsze uchybienia, jakie towarzyszą wydanej opinii	127
11. Środki zabezpieczające	131
11.1. Uwagi wstępne	131
11.2. Rodzaje środków zabezpieczających	132
11.3. Prawne przesłanki orzekania izolacyjnego oraz nieizolacyjnych środków zabezpieczających	133
11.4. Oczekiwania organów procesowych wobec biegłych psychiatrów, seksuologów i psychologów w związku z orzekaniem leczniczych środków zabezpieczających	138
11.5. Wykonanie środków zabezpieczających	140
11.5.1. Organ właściwy do wykonania środków zabezpieczających	140
11.5.2. Wykonanie izolacyjnego środka zabezpieczającego	141
11.5.2.1. Rodzaje zakładów psychiatrycznych oraz przesłanki prawne uzasadniające umieszczenie sprawcy w określonym zakładzie psychiatrycznym	142
11.5.2.2. Wykonanie izolacyjnego środka zabezpieczającego oraz rola i znaczenie komisji penitencjarnej	144
11.5.2.3. Struktura okresowej opinii wydanej co do osoby umieszczonej na detencji oraz najczęstsze uchybienia w sporządzonej opinii	146
11.5.2.4. Orzekanie przez sąd o dalszym stosowaniu wobec sprawcy pobytu w zakładzie psychiatrycznym	148
11.5.2.5. Zezwolenie na czasowy pobyt sprawcy poza zakładem karnym jako m.in. element kontroli funkcjonowania sprawcy w warunkach wolnościowych	152
11.5.3. Wykonanie nieizolacyjnych środków zabezpieczających ...	153
12. Przesłuchanie pokrzywdzonego oraz świadka poniżej lat 15 w obecności biegłego psychologa	155
12.1. Uwagi wstępne	155

12.2. Procesowe przesłanki przesłuchania pokrzywdzonego oraz świadka poniżej 15 lat	155
12.3. Przeprowadzenie czynności przesłuchania przez sąd oraz osoby obecne przy przesłuchaniu	156
12.4. Oczekiwania organu procesowego wobec biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu	158
13. Przesłuchanie dorosłego świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa oraz poddanie go badaniu psychologicznemu (art. 192 k.p.k.)	159
13.1. Uwagi wstępne	159
13.2. Procesowe przesłanki przesłuchania świadka z udziałem biegłego lekarza lub psychologa (istnienie wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń)	160
13.3. Oczekiwania organów procesowych wobec opinii biegłego	161
14. Wynagrodzenie za sporządzoną opinię oraz przeprowadzoną obserwację sądowo-psychiatryczną	162
15. Rodzaje opinii	166

Część druga

Opiniowanie psychiatryczne, psychologiczne oraz seksuologiczne w sprawach karnych, nieletnich i wykroczeń

Rozdział VI

Opinia psychiatryczna	177
1. Zaburzony psychicznie przestępca	177
2. Niepoczytalność	183
3. Ograniczona poczytalność	185
4. Zaburzenia i choroby psychiczne mogące stanowić podstawę ograniczenia lub zniesienia poczytalności	187
5. Stan nietrzeźwości lub odurzenia powodujący wyłączenie lub ograniczenie poczytalności, który sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć (art. 31 § 3 k.k.)	189
6. Rola psychiatry, psychologa, seksuologa oraz biegłych innych specjalności w wydaniu opinii sądowo-psychiatrycznej	193
7. Przebieg badań psychiatrycznych, seksuologicznych, psychologicznych oraz innych w związku z wydaniem opinii na podstawie badań ambulatoryjnych	198
8. Treść oraz forma opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	201
8.1. Uwagi ogólne	201
8.2. Forma opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	202

8.3. Treść opinii sądowno-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	202
9. Obserwacja sądowno-psychiatryczna	207
9.1. Uwagi wprowadzające	207
9.2. Przebieg i czas trwania obserwacji sądowno-psychiatrycznej	209
9.3. Miejsce przeprowadzenia obserwacji sądowno-psychiatrycznej	210
9.4. Treść i forma opinii wydanej na skutek przeprowadzenia obserwacji sądowno-psychiatrycznej	213
10. Opiniowanie przez instytucję naukową lub specjalistyczną (przebieg opiniowania i sporządzenie opinii)	218

Rozdział VII

Postępowanie wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających

zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób	222
1. Uwagi ogólne	222
2. Zakres stosowania ustawy	224
3. Tryb postępowania	227
4. Nadzór prewencyjny	230
5. Umieszczenie w ośrodku	231

Rozdział VIII

Diagnostyka zaburzeń preferencji seksualnych – wybrane trudności

i kontrowersje	233
1. Uwagi wprowadzające	233
2. Zaburzone preferencje seksualne w systemach klasyfikacyjnych ICD i DSM – zmiany i kontrowersje	234
3. Badanie reakcji genitalnej na prezentowane treści o charakterze erotycznym a diagnostyka zaburzeń preferencji seksualnych w Polsce i na świecie	237
4. Główne wątpliwości związane z zastosowaniem narzędzi służących do wywołanej bodźcami audiowizualnymi reakcji genitalnej dla celów diagnostycznych	239
4.1. Główne założenia	239
4.2. Różnice metodologiczne ośrodków na świecie	239
4.3. Parametry psychometryczne testu – rzetelność, czułość, swoistość	240
4.4. Zjawisko <i>non/low responders</i>	240
4.5. Wątpliwości etyczne i prawne	241
4.6. Wnioski i przeznaczenie	241
5. Zastosowanie PPG w diagnostyce sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej – podsumowanie	242
6. Badanie poligraficzne – możliwości zastosowania narzędzia w terapii i prewencji przestępczości seksualnej	242

Rozdział IX**Ocena ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności**

seksualnej	246
1. Uwagi wprowadzające	246
2. Ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa	248
3. Statyczne czynniki ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa.....	250
4. Dynamiczne czynniki ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa	251

Rozdział X**Opinia seksuologiczna**

1. Uwagi wprowadzające	254
2. Metodologia pracy biegłego seksuologa	256
3. Struktura opinii sądowo-seksuologicznej	274
4. Przestępstwa seksualne a poczytalność	276
5. Kompetencje biegłych seksuologów a przyczyny błędów w opiniowaniu sądowo-seksuologicznym	278
6. Leczenie preferencyjnych sprawców przemocy seksualnej	284
7. Przykładowa opinia seksuologiczna	290

Rozdział XI

Opinia psychologiczna

1. Poddanie świadka badaniu psychologicznemu	305
2. Rola biegłego psychologa w poszczególnych etapach postępowania karnego oraz udział w przesłuchaniu świadka	321
3. Treść i forma sporządzonej opinii	324
4. Typowe przypadki oraz przykładowe opinie	328
4.1. Opiniowanie psychologiczne niepoczytalności	328
4.2. Opiniowanie psychologiczne w przypadku seksualnego wykorzystywania dzieci	329
4.3. Opiniowanie psychologiczne w przypadku zabójstw	332
4.4. Opiniowanie psychologiczne sprawców uzależnionych od substancji odurzających lub działających pod ich wpływem	333
4.5. Opiniowanie psychologiczne sprawców z tzw. podwójną diagnozą	334
4.6. Opiniowanie psychologiczne w przypadku symulacji	335
4.7. Opiniowanie psychologiczne w przestępstwach na tle seksualnym	338
4.8. Opiniowanie psychologiczne w przypadku odmowy podejrzanego lub oskarżonego aktywnego udziału w badaniu	339
4.9. Opiniowanie psychologiczne w sprawach nieletnich	339
4.10. Opiniowanie psychologiczne działania w stanie silnego wzburzenia	341

Rozdział XII

Prognoza społeczno-kryminologiczna dokonana w opinii sporządzonej przez biegłego psychologa	345
1. Uwagi wprowadzające	345
2. Rola psychologa w tworzeniu prognozy penitencjarnej	346
3. Rola psychologa w tworzeniu indywidualnego programu terapeutycznego	348
4. Rola psychologa w przygotowaniu prognozy kryminologiczno-społecznej	349

Rozdział XIII

Opiniowanie związane z orzeczeniem środków zabezpieczających	354
1. Przesłanki medyczne uzasadniające orzeczenie środka zabezpieczającego	354
2. Treść i forma opinii psychiatrycznej, seksuologicznej i psychologicznej oraz prognoza prawdopodobieństwa popełnienia przez sprawcę w przyszłości ponownie czynu zabronionego	358
3. Przesłanki psychologiczne stosowania środków zabezpieczających	362
4. Zaburzenia osobowości	363
5. Zaburzenia preferencji seksualnych	365
6. Psychopatia – charakterystyka zjawiska	366
7. Skuteczność oddziaływań terapeutycznych wobec skazanych z osobowością psychopatyczną	367

Rozdział XIV

Opiniowanie w sprawach o zabójstwo dokonane pod wpływem silnego wzburzenia (afektu) usprawiedliwionego okolicznościami	370
1. Uwagi wstępne	370
2. Definicja pojęcia zabójstwa dokonanego pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami	371
3. Przebieg badania oraz treść i forma sporządzonej opinii	373

Rozdział XV

Opiniowanie o stanie zdrowia psychicznego nieletniego	376
1. Uwagi wstępne	376
2. Opinia ambulatoryjna o stanie zdrowia psychicznego nieletniego	377
3. Przesłanki prawne oraz tryb postępowania w celu orzeczenia obserwacji psychiatrycznej nieletniego	379
4. Czas trwania obserwacji psychiatrycznej nieletniego oraz miejsce jej przeprowadzenia	382
5. Metody badawcze stosowane przy opiniowaniu nieletnich (różnice w odniesieniu do opiniowania osób dorosłych)	383
6. Struktura opinii sporządzonej w warunkach ambulatoryjnych	386

7. Struktura opinii wydanej na skutek przeprowadzenia obserwacji
nieletniego 386

Rozdział XVI

- Opiniowanie w sprawach dotyczących wykroczeń** 388
1. Uwagi wstępne 388
 2. Przesłanki dopuszczenia dowodu z opinii biegłego psychiatry w celu
ustalenia stanu zdrowia psychicznego obwinionego 389
 3. Brak możliwości orzeczenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej
w sprawach o wykroczenia i sposoby postępowania w sytuacji, gdy
jednorazowe badanie ambulatoryjne nie dostarczy wystarczających
materiałów do wypowiedzenia się co do poczytalności obwinionego 390
 4. Metody badawcze stosowane przez biegłych w sprawach dotyczących
wykroczeń 391
 5. Struktura sporządzonej przez biegłego opinii 392

Rozdział XVII

- Sądowa ocena sporządzonej opinii oraz przeprowadzonej obserwacji
sądowo-psychiatrycznej** 394
1. Przesłuchanie biegłych sporządzających opinię jako element
oceny opinii 394
 2. Konfrontacja biegłych 396
 3. Kryteria oceny sporządzonej opinii oraz przeprowadzonej
obserwacji sądowo-psychiatrycznej 399
 4. Konsekwencje wydania opinii niepełnej, niejasnej oraz sprzecznej 403
 5. Znaczenie opinii prywatnej dla postępowania karnego 406

Część trzecia Pojęcia i definicje

1. Podstawowe pojęcia i definicje psychiatryczne oraz psychologiczne 413
 2. Podstawowe pojęcia i definicje seksuologiczne 443
 3. Podstawowe pojęcia i definicje prawnicze 448
- O Autorach** 457

WYKAZ SKRÓTÓW

Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
CzPKiNP	– „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
GSP	– „Gdańskie Studia Prawnicze”
GSP	– Prz.Orz. – „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa”
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r. poz. 1137 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2016 r. poz. 2137 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 665 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1749 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
k.w.	– ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2015 r. poz. 1094 ze zm.)
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
NKPK	– „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”
NP	– „Nowe Prawo”
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSA w Katowicach	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa (od 1963 r.).
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
PiM	– „Prawo i Medycyna”
PiP	– „Państwo i Prawo”
Prok. i Pr.	– „Prokuratura i Prawo”
Prok. i Pr. – wkł.	– „Prokuratura i Prawo” wkładka z orzecznictwem

PS	– „Przegląd Sądowy”
reg. prok.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. poz. 508 ze zm.)
r.b.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. Nr 15, poz. 133)
r.o.p.z.k.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.08.2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1067)
RPEiS	– „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
SA	– sąd apelacyjny
St. Iur.	– „Studia Iuridica”
St. Prawn.	– „Studia Prawnicze”
St. Pr.-Ek.	– „Studia Prawno-Ekonomiczne”
LEX	– System informacji prawnej wydawnictwa Wolters Kluwer
Legalis	– System informacji prawnej wydawnictwa C.H. Beck
SN	– Sąd Najwyższy
u.p.n.	– ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1654 ze zm.)
WPP	– „Wojskowy Przegląd Prawniczy”
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

SŁOWO WSTĘPNE

Biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy mają do odegrania bardzo ważną rolę w procesie stosowania prawa. Posiadane bowiem przez nich wiadomości specjalne w poszczególnych dziedzinach wiedzy są niezwykle przydatne organom procesowym, przede wszystkim sądowi i prokuraturze, w dążeniu do realizacji zasady prawdy materialnej. Spośród wszystkich specjalności niewątpliwie biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy stanowią największe grono. Lektura akt sądowych upoważnia nas do stwierdzenia, iż biegli tych specjalności niezwykle często występują w sprawach karnych.

Właśnie liczba spraw, w których powoływani są biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy, a także brak podobnego opracowania na rynku wydawniczym sprawiły, iż podjęliśmy się napisania metodyki pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych, nieletnich oraz wykroczeniowych, która jest wspólnym dziełem psychiatry, seksuologa oraz prawnika. Z jednej strony opracowana przez nas metodyka zawiera niezbędną wiedzę z zakresu prawa, jaką powinien posiadać każdy biegły sądowy sporządzający opinie w sprawach karnych z zakresu psychiatrii, psychologii oraz seksuologii, z drugiej zaś – przedstawione w niej mechanizmy sporządzania opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej mogą być bardzo przydatne dla prawników. Poznanie bowiem mechanizmów sporządzania przedmiotowych opinii pozwoli nie tylko formułować rzeczowe pytania do biegłych, lecz także ocenić merytoryczną treść opinii. Natomiast poznanie przez biegłych podstawowych reguł, którymi rządzi się polski proces karny, oraz oczekiwań organów procesowych od biegłych niewątpliwie powinno się przyczynić do tego, aby sporządzane opinie były pełne, jasne oraz niesprzeczne w swojej treści. W metodyce szczególną uwagę poświęciliśmy procesowi związanemu bezpośrednio ze sporządzaniem opinii przez biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów, a także ich powoływaniem przez organ procesowy, i to zarówno z urzędu, jak i na wniosek stron toczącego się postępowania karnego. Naszym celem było to, aby książka przyczyniła się do podniesienia jakości merytorycznej opinii sporządzanych przez biegłych, a w konsekwencji spowodowała obniżenie kosztów postępowania z tym związanych.

Przychylne przyjęcie dotychczasowych dwóch wydań metodyki, a także dość istotna zmiana przepisów w zakresie dotyczącym środków zabezpieczających spowodowało, iż zdecydowaliśmy się na trzecie wydanie, które dostosowane zostało do aktualnego stanu prawnego oraz zostało w nim uwzględnione zarówno najnowsze orzecznictwo, jak i publikacje z zakresu szeroko pojętego opiniowania sądowo-psychiatrycznego.

Trzecie wydanie metodyki zostało nadto wzbogacone o rozdziały dotyczące m.in.:

- 1) odpowiedzialności karnej biegłych za umyślne oraz nieumyślne przedstawienie fałszywej opinii;
- 2) wykonania izolacyjnego oraz nieizolacyjnych środków zabezpieczających;
- 3) oceny ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej;
- 4) kompetencji biegłych seksuologów i przyczyny błędów w opiniowaniu sądowo-seksuologicznym;
- 5) leczenia preferencyjnych sprawców przemocy seksualnej.

Niniejsza monografia jest kierowana przede wszystkim do biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów, a także sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, aplikantów tych korporacji zawodowych oraz studentów prawa i studiów podyplomowych, a także wszystkich zainteresowanych problematyką opiniowania przez biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów.

Autorzy

Część pierwsza

**PODSTAWY PRAWNE OPINIOWANIA
W SPRAWACH PSYCHIATRYCZNYCH,
PSYCHOLOGICZNYCH ORAZ
SEKSUOLOGICZNYCH**

Rozdział I

PODSTAWOWE ZASADY PROCESOWE RZĄDZĄCE POLSKIM PROCESEM KARNYM

1. Uwagi wstępne

Przez zasady procesowe należy rozumieć najważniejsze reguły, według których następuje realizacja norm prawa karnego materialnego. Innymi słowy, to dyrektywy wskazujące na sposób postępowania organów procesowych (np. sądu, prokuratury, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego) oraz stron toczącego się postępowania w procesie dowodzenia i ustalania winy sprawcy przestępstwa. Określają one zarówno dynamikę, jak i statykę procesu karnego, formułując przez to jego model.

W doktrynie wymienia się różne zasady procesowe oraz kryteria, według jakich dokonuje się ich podziału. Biorąc pod uwagę źródło, z którego dana zasada wynika, można je podzielić na:

- 1) skodyfikowane – kiedy jej dyrektywa będzie jednoznacznie wynikała z konkretnego przepisu ustawy karnej procesowej (np. zasada prawdy materialnej – art. 2 § 2 k.p.k., zasada obiektywizmu – art. 4 k.p.k., zasada domniemania niewinności – art. 5 § 1 k.p.k., zasada swobodnej oceny dowodów – art. 7 k.p.k. i inne);
- 2) nieskodyfikowane – czyli niewynikające z konkretnego przepisu, lecz z określonej grupy przepisów (np. zasada humanitaryzmu, zasada bezpośredniości i inne).

M. Cieślak (*Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 204–205) wyróżnia pięć podstawowych grup zasad procesowych:

- 1) zasady określające wszczęcie i przedmiot postępowania:
 - a) zasada skargowości i zasada postępowania z urzędu,
 - b) zasada legalizmu i zasada oportunisty,
 - c) zasada niezmienności przedmiotu procesu;
- 2) zasady określające stosunek procesu do jego uczestników i społeczeństwa:
 - a) zasada kontradiktoryjności i zasada śledcza,
 - b) zasada równouprawnienia stron,

- c) zasada prawa do obrony,
 - d) zasada jawności oraz zasada tajności, i to zarówno wobec stron, jak i społeczeństwa,
 - e) zasada obiektywizmu;
- 3) zasady regulujące kwestie dotyczące postępowania dowodowego:
- a) zasada prawdy materialnej,
 - b) zasada bezpośredniości,
 - c) zasada swobodnej oceny dowodów oraz zasada prawnej oceny dowodów,
 - d) zasada ciężaru dowodu, zasada domniemania niewinności i zasada tłumaczenia wątpliwości na korzyść oskarżonego (*in dubio pro reo*);
- 4) zasady określające sposób prowadzenia procesu karnego:
- a) zasada ustności i pisemności,
 - b) zasada oszczędności,
 - c) zasada szybkości postępowania,
 - d) zasada ciągłości procesu;
- 5) zasady określające zakończenie procesu:
- a) zasada niepodważalności decyzji procesowych,
 - b) zasada kontroli.

Mając na uwadze istotną rolę, jaką mają do odegrania w procesie karnym biegli psychiatrzy, psycholodzy oraz seksuolodzy – wielokrotnie wypowiadają się oni w kwestii niepoczytalności sprawcy przestępstwa, co stanowi okoliczność wyłączającą winę – za celowe należy uznać przybliżenie w niniejszym opracowaniu podstawowych zasad procesowych rządzących polskim procesem karnym. Poznanie przez biegłych naczelnych zasad polskiego procesu karnego niewątpliwie pomoże im poznać zarówno oczekiwania, jak i możliwości organów procesowych, a to w konsekwencji powinno się przyczynić do lepszej współpracy między biegłymi a organami procesowymi.

Wydaje się, iż istotne dla pracy biegłego są ogólne dyrektywy, jakimi kierują się podstawowe zasady procesowe, czyli:

- 1) zasada prawdy materialnej,
- 2) zasada swobodnej oceny dowodów,
- 3) zasada obiektywizmu,
- 4) zasada bezpośredniości,
- 5) zasada skargowości,
- 6) zasada kontradyktoryjności,
- 7) zasada legalizmu,
- 8) zasada domniemania niewinności,
- 9) zasada *in dubio pro reo* (tłumaczenia wątpliwości na korzyść oskarżonego),
- 10) zasada prawa do obrony,
- 11) zasada jawności,
- 12) zasada ciężaru dowodzenia.

2. Zasada prawdy materialnej

Zasada prawdy materialnej to dyrektywa, zgodnie z którą podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne (art. 2 § 2 k.p.k.). Bywa ona w doktrynie nazywana również zasadą prawdy obiektywnej lub po prostu zasadą prawdy. Dyrektywa ta zobowiązuje organy procesowe do tego, aby w toku swojej działalności nie poprzestawały na formalnych surogatach prawdy czy też fikcji prawdy, lecz przyjmowały za podstawę swych decyzji rzeczywisty stan rzeczy (D. Świecki, *Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 46). Oznacza to, iż w procesie karnym rozstrzygnięcia powinny być oparte na prawdziwych ustaleniach. Wprawdzie zasada ta odnosi się do organów procesowych, jednakże pośrednio dotyczy także biegłych sądowych, którzy wypowiadają się m.in. co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego (podejrzanego). Błędne ustalenie stanu zdrowia psychicznego oskarżonego może bowiem mieć bardzo duże znaczenie z punktu widzenia odpowiedzialności sprawcy za czyn, o który został oskarżony. Popołniony błąd w trakcie procesu wydawania opinii może doprowadzić do skazania osoby niepoczytalnej, ewentualnie do umorzenia postępowania wobec osoby, co do której błędnie ustalono jej niepoczytalność. W procesie karnym ustaleniu podlega nie tylko fakt popełnienia przestępstwa i znamiona czasownikowe czynu zabronionego, lecz także wiele innych okoliczności istotnych w procesie dowodzenia winy i orzekania o karze, takich jak uprzednia karalność oskarżonego, zachowanie oskarżonego po popełnieniu zarzucanego mu czynu, stan poczytalności oskarżonego w czasie popełniania zarzucanego mu przestępstwa itp.

Jak podkreślił Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z 22.01.2001 r., II AKa 249/00 (Prok. i Pr. – wkł. 2002/10, poz. 19), nie można zrezygnować z dążenia do realizacji zasady prawdy materialnej jedynie dla spełnienia postulatu szybkości postępowania, czyli zakończenia sprawy w rozsądnym terminie. W przypadku gdyby doszło do konfliktu między tymi regułami, pierwszeństwo należy przyznać zasadzie dojścia do prawdy. Judykat ten wyraźnie wskazuje, jak duże znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości ma prawidłowa realizacja zasady prawdy materialnej, która ma pierwszeństwo przed szybkością procedowania. Warto w tym miejscu nadmienić, iż Sąd Najwyższy w wyroku z 1.07.1969 r., V KRN 725/68 (OSP 1970/2, poz. 41), stanął na stanowisku, które zasługuje na akceptację, iż ekonomia procesowa, przez którą należy rozumieć szybkość postępowania, nie może przesłonić celu procesu karnego, którym jest dotarcie do prawdy obiektywnej, i dopóty nie może on być osiągnięty, dopóki inne względy nie mogą stać temu na przeszkodzie.

Z zasady prawdy materialnej wynika wiążąca organy procesowe, niezależnie od woli stron, dyrektywa podjęcia maksymalnych starań i wyczerpania wszelkich dostępnych środków – z wyłączeniem tylko takich, które byłyby sprzeczne z humanizmem i gwarancjami procesowymi – służących do dotarcia do prawdy. Realizacji owej naczelnej zasady mają służyć uregulowane *expressis verbis* lub wynikające *implicite* z Kodek-

Prezentowana publikacja dostarcza niezbędnej wiedzy z zakresu:

- mechanizmów sporządzania opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej, co pozwoli prawnikom formułować rzeczowe pytania do biegłych oraz ocenić ich merytoryczną treść, a także
- prawa karnego procesowego, jaką powinien dysponować każdy biegły sądowy sporządzający opinie w sprawach karnych z zakresu psychiatrii, psychologii oraz seksuologii.

Trzecie wydanie książki zostało poszerzone o nowy katalog wolnościowych środków zabezpieczających, takich jak terapia, terapia uzależnień, a ponadto wzbogacone o rozdziały dotyczące m.in.:

- odpowiedzialności karnej biegłych za umyślne oraz nieumyślne przedstawienie fałszywej opinii;
- wykonania izolacyjnych oraz nieizolacyjnych środków zabezpieczających;
- oceny ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej;
- leczenia preferencyjnych sprawców przemocy seksualnej.

Publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla praktyków: biegłych (psychiatrów, psychologów oraz seksuologów), a także sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych. Będzie pomocna też aplikantom tych zawodów prawniczych.

„(...) zaletą publikacji jest jej praktyczny charakter. To prawdziwe kompendium wiedzy i przewodnik w pracy biegłych z zakresu psychiatrii, psychologii i seksuologii. Obecnie, kiedy coraz częściej podważa się kompetencje biegłych, tego typu praca porządkuje wiedzę i metodykę pracy. Sądzę, że każdy biegły z wyżej wymienionych dziedzin powinien opierać się w swojej pracy orzeczniczej na tej publikacji”

z recenzji wydawniczej prof. dra hab. Zbigniewa Lwa-Starowicza

„W książce przedstawiono, w sposób bardzo uporządkowany, konsekwentny a zarazem holistyczny, nie tylko niezbędną wiedzę z zakresu prawa, jaką powinien dysponować każdy biegły sądowy sporządzający opinie z zakresu psychiatrii, psychologii oraz seksuologii, lecz również metodykę i zasady sporządzania takich opinii, wymagających stosownej specjalistycznej wiedzy, a także bardzo konkretnych, wysokich kompetencji i umiejętności praktycznych”

z recenzji wydawniczej prof. dra hab. Józefa K. Gierowskiego

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL
WWW.PROFINFO.PL

